

Pornografiyi İfade Özgürlüğü Bağlamında Düşünmek

Melih Yürüşen*

Giriş: Pornografi olgusu

İnsan cinselliğine ilişkin son derece yeni bir çalışmada örnekleriyle vurgulandığı gibi, cinsel tasvirler her zaman ve her yerde yaygındır. İnsanların erotik-pornografik materyaller üretme tarihi en azından mağara duvarlarına ve çömleklerin üstüne cinsel eylemlerin çeşitli biçimlerini resmetmeleriyle başlamıştır. M. Ö. Altıncı Yüzyılda Etrüsk sanatı bu konuda son derece şaşırtıcı bir çeşitliliğe ulaşıldığının örnekleriyle doludur. İletişimde ve sanatta yaşanan her ilerleme yazıya, resme ve heykelciliğe cinsellikle ilişkili yeni tasvir yolları bulmanın, yaratmanın ve bunları iletişim kanalları içinde tedavüle sokmanın önünü açmıştır. Örneğin fotoğrafın henüz çok yeni bir buluş olduğu 1874'de polis, Londra yakınlarında bir fotoğraf stüdyosuna yaptığı baskında 130.000'nin üstünde "müstehcen" fotoğraf ele geçirmiştir.¹

İstendiği takdirde kolayca zenginleştirilebilecek bu örnekler, şüphesiz, cinsel eylemin

tasavvur ve tahayyül edilebilecek bütün boyutlarını ve onların içerdiği çeşitliliğin neredeyse olabilecek bütün tezahürlerini birkaç tuş ve fare hareketiyle bilgisayar ekranlarına getiren günümüz dünyasında pornografinin insanlığın kültürel tarihi içinde ne kadar derinlere kök saldıgını göstermekten daha fazla bir anlam taşımamaktadır. Pornografik materyal, cinsellekle kurduğu ilişki ve ona cinsiyetler yahut cinsel varoluş tarzları açısından yüklediği değerler ve anlamlar ne olursa olsun, elektronik global ağa az çok bağlanmış ve bu ağ içinde yer almanın kaçınılmaz bir varoluş sorunu olduğu gerçeği bütün sonuçlarıyla kavranmış olan *bütün* toplumlarda tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar kolay ulaşılabilir ve elde edilebilir hale gelmiştir.

Pornografik materyalin üretim süreci içinde yer alanlar, düşüncelerinin ve inançlarının varlığını sürdürmesi, gelişmesi ve rakip inanç-değer sistemleriyle rekabet etmesi için son iletişim teknolojilerini kullanan bütün ötekiler gibi çok-fonksiyonlu bir yaklaşımla küresel ağ içindeki yerlerini almışlardır. Bugün İnternet'te sınırları herkese hem de ücretsiz olarak açık olan sitelerle karşılaştırıldı-

* *Felsefeci, Yazar.*

¹ Lenore T. Szuchman ve Frank Muscarella, *Psychological Perspectives on Human Sexuality*, John Wiley&Sons: New York, 2000, s.290-291

ğında, belli bir noktadan ötesine geçmenin belli ödemeler yapılmasını gerektirmesine rağmen, sınırlarından en çok giriş yapılan sitelerin başında pornografik sitelerin geldiği gerçeği artık herkesin malumu olan bir sır bile olmaktan çıkmıştır.

Bu olgu, ifade özgürlüğünün herhangi bir sınırlamaya tabi olmaması gereken siyasi-ideolojik-dini tezahürlerine anlamsız, bu ülkedeki insanların enerjisini bizzat ülkenin geleceğini de tüketecek şekilde tüketen sınırlamalar ve engellemeler getirilmesiyle meşgul olduğu için, bütün önemine rağmen, üstünde düşünme süreçleri yeterince işletilerek tartışılmamış olan bir ilişkinin, ifade özgürlüğüyle, onun, düşünce ve inanç alanında belli başlı değer örgülerinin taraf(tar)ları açısından şu ya da bu ölçüde, şu ya da bu biçimde kınanan, hatta mahkum edilen bir tezahürü olarak pornografi arasındaki ilişkinin liberal bir serinkanlılıkla ve tarafsızlıkla irdelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu tür bir yaklaşım, öncelikle pornografinin net bir tanımını, sonra onun ifade özgürlüğünün ne tür bir tezahürü olduğunu, daha sonra ifade özgürlüğünü meşrulaştıran temel argümanlar açısından pozisyonunu, özellikle muhafazakar yaklaşımların pornografik materyal karşısındaki eleştirilerinin değerlendirilmesini ve nihayet liberal değer örgüsünün esas alındığı bir perspektiften pornografik materyal üretiminin ve tüketiminin nasıl ele alınabileceğini genel hatlarıyla da olsa sunmayı gerektirir. Bu yazıda bu gerekliliği yerine getirmeyi deneyeceğim. Ancak buna geçmeden önce, yazının şekillenmesi açısından çok önemli olan bir noktayı vurgulamak istiyorum.

Bu, pornografinin objektif bir düşünme konusu olarak alınmasının önünde açık ya da örtülü engelleme mekanizmalarının bulunmasıdır. Pornografi, çoğunlukla, hakkında

ancak radikal libertarianlerin sarsıcı, provokatif düşünceler serdedebilecekleri bir alan olarak görülür. Bu yaklaşımın yaygınlığı ve gücü, amacı hiç de pornografik materyalin sınırsız bir serbestiyle elde edilebilir olması olmayan yazarları bile konuyu daha derinlemesine ve çeşitli boyutlarıyla ele almaktan alıkoymuştur. Sorunu bir benzetmeyle belki daha iyi anlayabiliriz: pornografiyi düşünme süreçlerinin objektif ve meşru bir konusu olarak ele almak isteyenler, ayrılıkçılığı ya da başörtüsü problemini yerleşik resmi tezlerin empoze ettiği paradigmadan farklı bir paradigma teşkil edecek argümanlarla değerlendirdikleri için yanlış anlaşılacakları, daha açık bir ifadeyle, bölücü ya da şeriatçı olarak suçlanabilecekleri endişesiyle, konuyu yapabilecekleri yahut yapmayı arzuladıkları açıklıkla işlemekten kaçınan ya da karşı argümanlara gerektiğinden fazla ağırlık veren yazarların karşılaştıkları duruma-ya da açmaza- benzer bir durum sergilerler. Bu da onları, ifade özgürlüğünün bizzat öznelere, yani yazarlar, düşünce adamları ve akademisyenler tarafından budanması yahut ortadan kaldırılmasından başka bir anlama gelmeyen zalim bir oto-sansüre götürür. Bu yazıda kendimi böyle bir zulmün nesnesi kılmaktan olabildiğince kaçınmaya çalışacağım.

Pornografi ve Müstehcenlik Yasaları

Jerry Müller'in, *Muhafazakarlık* adlı çalışmada, Sosyal ve Kültürel Özgürleşmenin Eleştirisi başlıklı yazının girişinde belirttiği gibi, 1960'ların ortalarından itibaren, muhafazakar düşüncenin en sürekli doğal eğilimleri arasında yer alan mevcut sosyal ve kültürel kontrol kaynaklarından bireyi özgürleştirmeye yönelik teşebbüslere ilişkin şüphelicilik bir kere daha canlanmıştı.² Bunun nedeni, cinsel

² Jerry Z. Müller (Editör) *Conservatism*, Princeton University Press, 1997, s.358

alandaki tam bu dönemlerde yaşanmaya ya da yeşermeye başlayan ve ünlü 68 kuşağının³ bir anlamda alamet-i farikası haline gelen cinsel özgürleşme dalgasının kendisini Yüksek Mahkeme'nin müstehcenliğe ve pornografiye ilişkin tutumunda bir dönüşüm olarak sayılabilecek kararlarla göstermesiydi.

Gerçekte, Yüksek Mahkeme'nin kararları, doğrudan doğruya *hard core* erotik materyal olarak tanımlanan ve "cinsel fonksiyonların, dışkılama ve boşaltma fonksiyonlarının cinsel organlarla ilişkilendirilme biçimi, aklı başında insanların kendilerini incinmiş ya da hakarete uğramış gibi hissetmelerine neden olabileceği"⁴ düşünülüyor ya da varsayıldığı için üretimleri ve/veya dağıtımları yasayla sınırlandırılabilen materyalleri kapsamıyordu. Yüksek Mahkeme, Müstehcenlik Yasasını çarpıcı biçimde dönüştüren kararlarını iki romanı bağlamında almıştı. Bunlardan ilki Henry Miller'in *Yengeç Dönencesi* adlı romanı dolayısıyla 1964'te, ikincisi ise John Cleland'ın kısaca *Fanny Hill* diye bilinen (*Fanny Hill: or Memoirs of a Woman of Pleasure*) erotik romanıyla ilgili olarak kararlar. Hakim William J. Brennan, Yüksek Mahkeme'nin bu yapıtların müstehcen bulunarak yasaklanamayacağına büyük bir çoğunlukla karar verdiğini açıklamıştır.

Yüksek Mahkeme bu kararlarında bir yapıtların müstehcen olarak nitelenebilmesi için üç temel kriter sunmuştur. Bu kriterlerden ilki, yapıtların yoğun bir biçimde şehvet arzusunu kışkırtmasıdır; ikincisi çok açık bir biçimde incitici ve nahoş olması, üçüncüsü hiçbir değere sosyal değere sahip olmayan

bir malzeme içermesidir. Bu kriter, muhafazakarların eleştirel bir biçimde belirttikleri gibi, ifade özgürlüğünün *Müstehcenlik Yasası*yla sınırlandırılabilen tezahürleri açısından büyük bir değişikliğe işaret etmişti. Çünkü bu kriterle birlikte, bir yapıtların müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklanabilmesi neredeyse imkansızlaşıyordu. Bunun sebebi, onun birtakım sosyal değerlere sahip olduğunu kanıtlayabilecek bazı uzmanlar bulmanın her zaman mümkün hale gelmesiydi.⁵

Yukarıda da belirttiğim gibi, Yüksek Mahkeme'nin söz konusu kararları, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde müstehcen ya da pornografik olarak nitelenebilecek olan materyalleri kapsamıyordu. Nitekim 1973'de *Miller versus California* davasında alınan kararda Yüksek Mahkeme, müstehcen materyalin, Amerikan Anayasası'nın 15 Aralık 1791'de kabul edilen ve Kongre'nin ifade ve basın özgürlüğünü engelleyen bir yasa yapamayacağını belirten birinci değişiklikle⁶⁻⁷ koruma altına alınmamış bir kategori olduğunu belirtmiş, müstehcenliği, topluluğun standartlarını kullanarak, yani onu, pornografik materyalin şehvet arzusunu aşırı bir biçimde kışkırtan boyutuna göndermede bulunarak tanımlamıştı. Müstehcen materyalin, Yüksek Mahkemeye göre ciddi bir edebi, sanatsal, siyasi ve bilimsel değerden yoksun olması gerekiyordu. Robert Trager ve Donna L. Dickerson'un *Freedom of Expression in the 21st Century* adlı kitaplarında belirttikleri gibi, Mahkeme, bu kararında, müs-

³ Bununla, şüphesiz Batıdaki 68 hareketini kast ediyorum. Yoksa, Türkiye'de Batıdaki hareketle hiçbir ilgileri bulunmadığı halde, kendilerini onların muadilleri gibi sunarak bir kuşağa mensup olmaktan tuhaf bir biçimde pay çıkaranları değil.

⁴ Melih Yürüşen, *Liberal Bir Değer Olarak Ahlak ve Siyasi Hosgörü*, YKY-Cogito: İstanbul, 1996, s. 262.

⁵ *Conservatism*, s.358-359.

⁶ Birinci değişikliğin tam metni: Kongre, bir dinin kurulmasını öngören ya da gereklerinin yerine getirilmesini yasaklayan, ifade ve basın özgürlüğünü, insanların barışçı bir biçimde toplanma hakkını ve memnun olunmayan bir durumun ortadan kaldırılması için hükümete dilekçe verme hakkını engelleyen bir yasa yapamaz.

⁷ Arlin M. Adams-Charles J. Emmerich, *Din ve Özgürlük: Amerika'da Dini Özgürlüğün Anayasal Tarihçesi* (çev. Latif Boyacı), Kızılelma Yayıncılık: İstanbul, 1999, s. 152.

tehcenliğin neden korunmamış bir kategori olarak ele alınması gerektiğine ilişkin dikkatli bir biçimde düşünülmüş bir meşrulaştırma sunmamıştır.⁸

Hemen fark edilebileceği gibi, muhafazakâr bir değer örgüsünü benimseyenler, Yüksek Mahkeme'nin 1960'ların ortalarında aldığı kararı, bir eserin müstehcen olduğu halde *Müstehcenlik Yasası*nda belirtilen yaptırımlara tabi olmaları ihtimalini ortadan kaldırdığı gerekçesiyle eleştirirlerken, Trager ve Dickerson, Mahkeme'nin çok sonraki bir kararına bir anlamda liberal olarak niteleyebileceğimiz bir serinkanlılıkla, müstehcenliğin neden korunmamış bir kategori olarak ele alınması gerektiği konusunda doyurucu bir meşrulaştırma yapamadığı şeklinde bir eleştiri yöneltmişlerdir.

Yüksek Mahkeme'nin kararlarına yönelik bu eleştiriler, aslında, bizi doğrudan doğruya pornografinin doğasına ilişkin sorunlara götürmektedir. Bu sorunlardan en önemlisi neyin pornografi kategorisine dahil edilebileceğidir. Bu konuda genellikle başvuru bir ayırım, erotik-pornografik ayırımdır. Erotik olan, "şiddet içermeyen, aşağılayıcı olmayan ve rızaya dayalı cinsel aktivitenin" sözel ya da görsel temsili olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık pornografinin, aynı materyalin tam tersi doğrultuda kullanılmasını ifade ettiği düşünülmektedir. Pornografide şiddet ve aşağılama söz konusudur, bunların mantıki bir sonucu olarak da karşılıklı rıza yokluğu. Pornografi konusunda çok sık vurgulanan ve bunlarla bağlantılı bir başka nokta, onun içeriğini özellikle erkek saldırganlığının ve kadın üstündeki baskın konununun teşkil ettiği şeklindedir.⁹

⁸ Robert Trager-Donna L. Dickerson, *Freedom of Expression in the 21st Century*, Pine Forge Press: Oakland, California, 1999, s. 118-119.

⁹ Szuchman ve Muscarella, *a. g. e.*, s.291.

Aşağıda biraz daha ayrıntılı bir biçimde temas edeceğim gibi, pornografinin kadına yönelik bir şiddet, onun aşağılanması ya da erkek karşısındaki ikincil konumunu üreten yerleşik geleneksel ideolojik çerçevenin yeniden üretimine hizmet eden bir baskı unsuru olduğunu ileri süren feminist bakışın sık sık başvurduğu bu argümanın erotik olanla-pornografik olan arasında yaptığı bu ayırım çok açık bir biçimde değer yüklüdür. Dolayısıyla erotik olanla pornografik olan arasındaki çizgi çok farklı değişkenlerin etkisiyle gözlemciden gözlemciye değişmektedir. Örneğin hayat tarzlarını daha muhafazakar ve/veya geleneksel değer ve inanç örgüleri üstünde kuranlar bir "nü" tabloyu ya da bir televizyon dizisinde cinsellik imalarını ya da çağrışımları da müstehcen yahut pornografik olarak niteleyebilirler, nitelemektedirler de.

Bu ayırımın nasıl bir belirsizlik taşıdığına ilişkin bir kanıt Amerikan Yüksek Mahkemesi Yargıcı Potter Stewart'ın pornografik olanı erotik olandan nasıl ayırt ettiği konusundaki şu ünlü itirafında bulunabilir: "Onu tanımlayamam, fakat gördüğüm zaman tanıyabilirim".¹⁰ Sonuç olarak içerikle ilgili keyfi tanımlamalardan kalkarak yapılan erotik-pornografik ayırımı tamamen eserin tüketicisinin değerler bagajının belirleyip şekillendirdiği subjektif bir yargının ya da değerlendirmenin bir ürünüdür.

Bununla birlikte, özellikle psikoloji araştırmalarında uygulanan deneysel yöntemlerde pornografik olanı net bir biçimde ayırt etmenin yöntemleri vardır. Bunların başında bazı materyallere verilen fizyolojik tepkilerin hızının ve şiddetinin ölçülmesi gelmektedir. Bir başka yöntem, sözel ya da görsel materyallerle temasa geçirilen her iki cinsten deneklerin bunlara verdikleri tepkileri kağıda dökmeleridir. Böylece ne tür materyallerin hangi meka-

¹⁰ Szuchman ve Muscarella, *a. g. e.*, s.291.

nizmalarla cinsel duyguları daha çok uyardığı ve harekete geçirdiği anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalar sonunda filmlerin cinsel duyguları fotoğraflardan, sesli kayıtlardan ve aynı cinsel aktivitenin yazılı anlatımından çok daha fazla harekete geçirdiği belirtilmiştir.¹¹

Kuşkusuz bu tür bir sonuç, çeşitli biçimlerde pornografik materyal tüketicisi olmuş ya da olmak durumunda kalmış olanlar için şaşırtıcı değildir. Fakat bunun konumuz açısından anlamlı ve önemli olan yönü, aynı cinsel aktiviteyi işleyen farklı materyallerin etkileri bakımından aynı şekilde değerlendirilmesinin hatalı olabileceğidir. Üstelik bu, özellikle sanat ve edebiyat yapıtlarında cinselliğin işleniş tarzı ve içeriği ne kadar cürekâr olursa olsun, pornografik, dolayısıyla müstehcen olarak nitelenmelerinin çok daha yanıltıcı olabileceği, söz konusu yapıtlara yönelik bu tür nitelermelerin çok daha değer yüklü ve ifade özgürlüğünün kullanımını belli bir iyi anlayışının çerçevesi içinde tutmaya ve sınırlamaya yönelik bir eğilimin neden ve nere(ler)de hataya düşebileceğini göstermesi bakımından son derece önemli bir geççeği ifade etmektedir.

Çünkü, doğrudan doğruya pornografik materyal kategorisine sokulabilecek ürünlerin bile, tüketicisi üstündeki etkileri, bu ürünlerin tüketicilerine şu ya da bu biçimde zarar verdiği, dahası başkalarına-özellikle de kadınlara yönelik değişen ölçülerde cinsel şiddete yönelttiği için yasaklanmasını savunanların iddialarını doğrulayacak doğrultuda değilse, daha doğrusu, ampirik veriler¹² bu iddiaların, onların savunucularının inanç ve değer örgüleriyle ilişkilendirilebilecek iddialar olabileceğini haklı bir biçimde düşündürüyorsa, o zaman, bir sanat ve edebiyat yapıtının, cinselliğin en dolaysız ve keskin ifa-

delerini içermesi yahut cisimleştirmesi durumunda dahi, Müstehcenlik Yasalarını var eden endişelerin dışında kalacağı için müstehcen olarak etiketlenerek okura, dinleyiciye veya seyirciye, yani tüketicisine ulaşmasında herhangi bir sınırlamaya, hele hele yasaklamaya maruz bırakılmaması gerekir.

Bu son nokta, sanırım ifade özgürlüğü ve pornografi arasındaki ilişkinin liberal perspektiften nasıl görünebileceğini anlamak ve anlaşılır kılmak bakımından özel bir önem taşımaktadır. Bunun ilk nedeni, liberallerin, katkısız bir ifade özgürlüğü savunucuları olarak, pornografik materyallerin hiçbir sınırlandırmaya tabi olmadan tüketicisi tarafından kolayca elde edilebilir olmasını savundukları yönünde yaygın bir kanaatin var olmasıdır. Oysa liberal bir perspektiften değerlendirildiğinde, bazı kısıtlamalar özgürlüklerin kullanımını açısından hiçbir biçimde tehdit veya engelleme teşkil etmez. Pür anlamda pornografik materyalin elde edilebilirliğine ilişkin kimi özel sınırlamaların birey özgürlüğünün ve en yüksek bir araç değer ve iyi olarak ifade özgürlüğünün ihlali anlamına gelmemesi gibi.

Bu vesileyle hemen belirtilmesi gereken şey, sınırlamaların ve kısıtlamaların her halükarda bir özgürlük ihlali olarak değerlendirilmesinin, çeşitli sebeplerle bir türlü yetişkin statüsüne erişemeyenlere özgü bir tutum olduğudur. Sigara ve alkollü içkileri satın alabilmeniz ve/veya alkollü içki servisinin yapıldığı eğlence mekanlarında bulunabilmeniz için 18 yaşını doldurmuş olmanız gerekir, ama kimse bu sınırlamanın bir özgürlük hakkı ihlali olduğunu söyleyemez. Aynı şey, aşağıda tekrar temas edeceğim gibi, pornografik materyal tüketiminde yetişkin olmayanlara yönelik sınırlamalar için de geçerlidir.

İkinci ve belki de bu yazı çerçevesinde daha önemli bir nedeni, kapsamı ve içerikleri ülkeden ülkeye değişse bile, birçok ülkede yürürlükte olan Müstehcenlik Yasalarının ifa-

¹¹ Szuchman ve Muscarella, *a. g. e.*, s. 291

¹² Szuchman ve Muscarella, *a. g. e.*, s. 293-295

de özgürlüğü açısından implikasyonlarını serinkanlı ve tarafsız bir biçimde sorgulayıp ortaya koymanın araçlarını sunan liberal değer örgüsünün, ifade özgürlüğünü nasıl sağlam ve olabilecek en geniş biçimiyle tesis ve garanti ettiğini kavrayabilmek için son derece elverişli bir zemin oluşturmasıdır. Bunun için müstehcenlik yasalarına ilişkin genel bir dökümünü yapmak ve Britanya'da Müstehcenlik Yasası yenilenirken pornografik materyaller konusundaki düşüncelerde yaşanan eksen değişikliğini çok genel çizgilerle de olsa vermek faydalı olabilir.

Müstehcenlik Yasaları ve Zarar Kavramı

Pür pornografik materyallerin değişen ölçülerde sınırlamaya ve çocuk pornografisi gibi bazı türlerinin bir suç olarak tam bir yasaklamaya yönelik yasaların bulunmadığı ülke sayısı çok azdır. Pornografik materyallere yönelik bu kısıtlamalar ve/veya yasaklamalar, onların müstehcen, yani utanma ve edep duygusuna ters düştükleri ve bu duyguyu incittikleri şeklindeki şiddetli eleştirilerin zeminini oluşturan ahlaki ve dini değerlere dayandırılır. Örneğin bu materyalin Amerikan Anayasasındaki Birinci Değişikliğin koruması altına girmemesi; onun izleyicilerini karşı cinse yönelik cinsel suçlar işlemeye, cinsellik konusunda çok az görülen tavırlar almaya ve aile sorumluluklarını ihmal etmeye yöneltmesiyle, daha yüksek bir edebiyat ve sanat ürünlerinin yerini almaya başlamasıyla; sağlıksız cinsel aktivitelerde bağlantılı olarak kullanılmasıyla, onların istememelerine karşın bu materyallerle bir biçimde temas eden insanların incitmesiyle ve bu materyali kullanan başkalarının bulunduğunu bilmekten dolayı rahatsız olmalarıyla açıklanmaktadır.¹³

Bu çerçevede, Amerika Birleşik Devletleri'nde müstehcen materyal üretimi ve dağıtımını yasadıdır; aynı şekilde, müstehcen tanımı içine girmemekle birlikte, cinsel olarak açık saçık materyallerin yasal erişkinlik statüsünde olmayanlara dağıtımını da yasadıdır. Ayrıca federal ve eyalet yasaları çocuk pornografisini yasadı gibi, cinsel olarak açık saçık filmlerde ve fotoğraflarda erişkin olmayanların kullanılmasını yasaklamaktadır.¹⁴

Hixson'un belirttiği gibi erotik materyallerin bastırılmasının nedenleri kamu ahlakını korumaya dayandırılmıştır. Müstehcenlik, 75 yıl boyunca, bu tür etkilere açık olan zihinlere sahip olanları yozlaştırabilecek materyaller ya da bu materyallerin bir parçası olarak tanımlanmıştır.¹⁵ Bir materyal özellikle ergenlik çağındaki çocukları yozlaştırabilecekse, onun müstehcen olduğu düşünülmüş, dolayısıyla çocuklar kadar erişkinlere de dağıtımını yasadı kılınmıştı.

Hicklin testi olarak bilinen bu kritere ABD'de, açıkça reddedilmiş olmamakla birlikte, artık başvurulmamaktadır. Buna karşın Avustralya mahkemeleri bir materyalin, Avustralya toplumunun günümüzdeki standartlarını esas bakımından incitiyorsa müstehcen veya edepsiz olduğuna hükmetmektedirler.¹⁶ Almanya kanunları da, çok sıkı bir biçimde uygulanmamalarına rağmen, belli erotik materyallerin dağıtımını yasaklamaktadır. Ülkenin bazı bölümlerindeyse, kablolu televizyon grup seksi, evlilik dışı cinsel ilişkileri ve çocuk pornografisini tartışan programlar yayımlamaktadır. Buna karşılık Almanya'da Bavyera Eyaleti, sınırları içinde ulaşılabilir İnternet sitelerindeki cinsellik içeriğine sınırlamalar getirmeye teşebbüs et-

¹³ Greenwalt K, *Speech, Crime & The uses of Language*, s. 149, aktaran Robert Trager, Donna L. Dickerson, *Freedom of Expression in the 21st Century*, s. 119

¹⁴ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a. g. e.*, s. 119

¹⁵ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a. g. e.*, s. 119

¹⁶ Armstrong, Lindsay ve Watterson, *Media Law in Australia*, (3. Baskı), South Melbourne, Australia: Oxford University Press, 1995 s. 141.

miştir. Bu konuda açılan bir davada bir Servis Sunucu hakkında çocuk pornografisi ve başka erotik materyallere erişim sağladığı gerekçesiyle şirketin yerel yöneticisine 2 yıl hapis isteminde bulunulmuştur. Dava başladıktan bir süre sonra, Almanya'nın, servis sunucularının sadece erişim sağladıkları yabancı materyallerden sorumlu tutulamayacakları yönünde yeni bir yasa çıkarmasıyla birlikte dava düşmüştür.¹⁷

Bu alanda varolanlar arasında belki de en büyük serbestiyi Japon kanunları sunmaktadır. Gerek Japon kültüründe cinselliğin ve çıplaklığın immoral bulunmamasından, gerekse 2. Dünya Savaşı öncesinde ifade özgürlüğü üstündeki katı militarist sınırlamalara bir tepki olarak, ülkede ifade özgürlüğünün korunması bugünkü Japon Anayasası'nın en önemli bölümünü teşkil etmektedir. Çocuk pornografisi ve erotik materyal konusunda engellemeler getirmeye yönelik istekler bu yüzden geri çevrilmektedir. Bu çerçevede pornografik materyal tüketimi ülkede son derece yaygındır. Ayrıca Japonya'da cinsel erişkinlik yaşı 13 olduğu için çocuk pornografisi üretimine ve dağıtımına karşı hiçbir kanun yoktur. Sadece çocukların korunmasıyla ilgili bir kanun, pornografide Japon çocuklarının kullanılmasını yasaklamakta, aksi doğrultudaki eylemler için sadece bir yıl hapis cezası söz konusu olmaktadır. Japonya vatandaşı olmayan çocuklar içinse bu tür bir koruma dahi söz konusu değildir.¹⁸ Bütün bu bilgilerin ışığında, Japon çocuk pornografisi endüstrisinin, dünyada bu alanın en büyük halkası olarak, Doğu Avrupalı ve Güneydoğu Asyalı çocukların kullanıldığı pornografik filmlerin dağıtımında bu boşluğu kullanmasında şaşırtıcı bulunabilecek hiçbir şey yoktur.

Japonya'nın ve muhtemelen başta Tayland olmak üzere çeşitli Güneydoğu Asya ülkelerinin pornografi konusunda çok farklı bir kültürel anlayışı yansıtan durumları, belli kültürler açısından ahlaki bakımdan hiçbir biçimde meşrulaştırılamayacağı düşünülen alanlarda bile ne büyük bir çeşitlilik olabileceğini, A kültürü içine doğmuş olanlar tarafından ancak gayri meşru bir biçimde ulaşılabılır olan materyallerin, B kültürü içine doğmuş olanlar tarafından bakkaldan eklemek kadar zahmetsiz biçimde elde edilebilir şeyler olduğunu göstermesi bakımından şüphesiz son derece öğreticidir. Ancak, ABD'de ve bu çerçevede Anglo-Sakson hukuk geleneğinde 60'ların ortalarına kadar hakim olan ve müstehcenlikle ilgili yasaların uygulanmasıyla, Yüksek Mahkeme'nin içtihatlarına kararlarına yansıyan anlayışın köklü bir biçimde değişmesi, çeşitlilik olgusunu çok çarpıcı biçimde ortaya koyan Japonya örneğinden daha az ilginç, daha önemlisi sorunun ya da konunun mahiyetini anlamak bakımından daha az düşünmeye teşvik edici değildir.

Bu değişiklik neydi ve pornografik materyal bağlamında ifade özgürlüğü bakımından ne anlama geliyordu? Daha önce belirttiğim gibi, modern Batı toplumlarında 1960'ların ortalarından itibaren kendini en belirgin bir biçimde cinsellik alanında ortaya çıkardığı farklı tutumlarda gösteren büyük bir değişim yaşanmıştı. Bu değişimin gerisinde, baby-boomer denilen ve 2. Dünya Savaşı sonrası ilk kuşağına mensup gençliğin, özellikle de üniversite gençliğinin, onları modern Batı toplumlarında yerleşik değerleri, gelenekleri, kurumları ciddi bir biçimde sorgulayıp onlara muhalefet etmeye götüren düşünce akımları ve bu akımların siyasi düzlemdeki yansımaları vardı. Dönemin edebiyat, müzik, sinema ve tiyatro yapıtlarıyla, örneğin Herbert Marcuse gibi sözkonusu akımları şekillendiren düşünce adamlarının temel fikirlerinin yüzeysel bir

¹⁷ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a. g. e.*, s. 120.

¹⁸ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a. g. e.*, s. 120.

incelemesi bile, cinselliğin, edebiyat ve sanat alanına modern zamanların başlangıcından beri belki de hiç olmadığı kadar bütün çeşitliliğiyle ve karşı çıkılan yerleşik değerlerin, geleneklerin ve kurumların temsilcilerinin, üyelerinin ya da mensuplarının son derece rahatsız olabilecekleri bir şekilde yansıyabileceğinin yahut zaten yansıdığıнын bütün belirtilerini ve kanıtlarını sunmaktadır. Henry Miller'in *Yengeç Dönencesi*'nin, ABD'de, yazılışından neredeyse otuz yıl sonra basılabilmemesinin ve ardından dava konusu olmasının tam bu yıllara denk düşmesi tesadüf değildir; aynı şekilde, Yüksek Mahkeme'nin müstehcenlikle ilgili içtihatlarda büyük bir dönüşümü yansıtan kararının da.

Ancak neyin müstehcen olarak nitelenebileceği konusunda ne kadar çarpıcı bir eklenmiş değişikliği yaşandığını gösteren en çarpıcı örnek, Britanya'da *Müstehcen Yayınlar Yasası*'nın neden yenilenmesi gerektiğini ortaya koyan bir rapor ve bu rapor çevresinde gelişen tartışmalardır. Söz konusu rapor Bernard Williams'ın başkanlık ettiği bir komite tarafından hazırlandığı için *Williams Raporu* olarak bilinir ve raporun hazırlanış amacı, 1959 tarihli *Müstehcen Yayınlar Yasası*'nın günün gereklerine neden cevap vermediğini ve yeni yasanın hangi kriterler esas alınarak şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktır. Rapor'da, mevcut yasanın bir parçası olan "baştan çıkarma ve yozlaştırma eğilimi", "müstehcen" ve "edebe aykırı" gibi sözcüklerin artık kullanışsız olduğu sonucuna varılarak, yasanın yeni düzenlemesinin "pornografik materyale maruz kalmış bireylerin moral karakteriyle değil, tam tersine, bu tür materyallerin yol açtığı incinmeden korunmasıyla ilgilenmesi" gerektiği belirtilmektedir.¹⁹

Williams Raporu'nun pornografik materyallerle ilgili yaklaşımının özünü, kolaylıkla fark edilebileceği gibi, ifade özgürlüğüne belli bir ahlaki çerçeveden hareket ederek keyfi sınırlamalar getirmeye yönelik eğilimleri ve teşebbüsleri önlemek fikri ve/veya endişesi teşkil etmektedir. Raporda bu yaklaşımın hem doğal bir uzantısı, hem de onun tamamlayıcısı olan bir başka unsur, pornografik materyalin üretimini ve tüketimini herhangi bir değer ve inanç örgüsüyle bağlantılı olmayan ve hangi değer ve inanç örgüsünün benimsiyor olurlarsa olsunlar, bütün bireyler için objektif olarak kabul edilebilir olabilecek bir sınırlama veya yasaklama kriterini tesis etme arzusudur. Yeni düzenlemede, bireylerin pornografik materyallerin "yol açtığı incinmeden korunması" düşüncesinin esas alınması ya da gerekçesinin bu tür argümana dayandırılması bu tür bir arzunun ifadesidir.

Söz konusu kriter, eylem özgürlüğü konusunda objektif, dolayısıyla meşrulaştırılabilir bir engelleme, sınırlandırma ve yasaklama kriteri olarak başvurulmaya çok elverişli olan zarar ilkesidir. Daha doğrusu, bu ilkenin ifade özgürlüğü alanına yansıtılmış bir biçimdir. Burada, kuşkusuz, zarar verici olanın, üstünde bir hayat tarzı inşa edilen herhangi bir değerler ve inançlar örgüsünden, dolayısıyla moral bir perspektiften bağımsız bir biçimde tanımlanabileceği düşünülmektedir. Ancak, konunun serinkanlı bir değerlendirilmesi ve yukarıda söz ettiğimiz ampirik veriler, pornografinin erişkin bireyler üstünde somut, belirgin ve ölçülebilir zararlı etkileri olup olmadığı konusunda ikna edici bulgular sunmadığını, dahası sunmasının neredeyse imkansız denecek ölçüde zor olduğunu ve en önemlisi bu düzlemde gerçekten değerlerden arınmış, pür anlamda değer yükü taşımayan bir zarar kavrayışından söz etmenin mümkün olmayacağını gösterir gibidir. Ama bu noktada hemen sorulması ge-

¹⁹ Konunun son derece kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Melih Yürüşen, *Ahlaki ve Siyasi Hoşgörü*, İstanbul: YKY Yayınları, 1996, ss. 261-264.

reken şey, pornografik materyali zararlı olarak niteleyen muhafazakâr itirazların en azından ifade özgürlüğünün bir tezahürü olarak sırf değer yükliüdür diye neden gözden kaçırılması ya da dikkate alınmaması gerektiğidir. Pornografiyi ifade özgürlüğü bağlamında düşünmeye yönelik bir teşebbüsün muhafazakâr perspektifin bu konudaki tezlerini de en azından ana çizgileriyle sunması gerekir.

Müstehcenlik ve Muhafazakâr “Zarar” Anlayışı

Şüphesiz, muhafazakâr perspektifin neyin müstehcen sayılabileceğine ilişkin yaklaşımı, Edmund Burke’ün “insanların eğilimlerinin, onların iradelerini kontrol altına almasına ve onları tutkularının köleleri haline getirmesine engel olunması gerekir. Bu da sadece onların dışındaki bir gücün aracılığıyla yapılabilir. Bu anlamda insanlar üstündeki kısıtlamaların, özgürlükler kadar, onların hakları arasında sayılması gerekir” şeklindeki düşüncesinin bir izdüşümü olarak tasavvur edilebilir.²⁰ Burke’ten beri, bireyi varolan sosyal ve kültürel kontrol mekanizmalarından ve kaynaklarından özgürleştirme teşebbüslerine ve bu teşebbüslerin zeminini oluşturan değer örgülerine yönelik şüphecilik, muhafazakar düşüncenin en istikrarlı eğilimleri arasında yer almaktadır.

Sansür, pornografik materyaller ve müstehcenlik konusunda 1960’ların ortalarından başlayarak yaşanan büyük değişim, muhafazakarları memnun edecek bir doğrultuyu temsil etmemektedir. Jerry Z. Müller’in belirttiği gibi, altmışlardan bugüne geldiğimizde müstehcen ya da pornografik olduğu gerekçesiyle bir yapıtın yasaklanması ya da sansüre tabi tutulması modern Batı demokrasi-

lerinde artık tarihe karışmak üzere. Muhafazakarlar bu sonucu donanımlı, zeki, kavrayış gücü yüksek, genellikle liberal²¹ ya da entelektüel olarak tanımlanan insanların sanat ve gösteri alanında her çeşit sansüre karşı çıkmalarına ve onların bu karşı çıkışlarını temellendirdikleri argümanlarının başta Amerikan Yüksek Mahkemesi olmak üzere, Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunun yasama ve yargı çevrelerinde ikna edici bulunmasına bağlamaktadırlar. Onlara göre, bu başarıyı elde edenler, *Ulysses*’in sansüre maruz kalmadan ya da yasaklanmadan yayımlanabileceği bir dünya istiyorlardı. İfade özgürlüğünün tezahürleri olarak sanat ve edebiyat yapıtlarının, cinselliği ne şekilde ve ne tür bir içerikle işlerle işlesinler, hiçbir kısıtlamaya ya da sansüre maruz kalmadan yayımlanması ve dağıtılması için mücadele edenler bu hedeflerine ulaşmışlardır. Muhafazakarlar, bu başarıdan çok, bu başarıyla ilişkilendirdikleri bir başka sonuca itiraz ettiklerini belirtmektedirler. Bu da söz konusu kesimlerin, aynı zamanda, “sahnedeki eşcinsel tecavüzlerin sergilendiği bir dünya” da bulmalarıdır.²²

Sanatın ve edebiyatın değişik alanlarında ulaşılan bu serbestlik, muhafazakarları, bu sonucun elde edilmesini sağlayanların argümanlarına karşıt olarak, müstehcen ya da pornografik olarak nitelenen ürünlerin yasaklanmasını meşrulaştırabilecek argümanlar geliştirmeye yöneltmiştir. Sahnede, türü ne olursa olsun tecavüzlerin sergilenmesi belki kabul edilebilir bulunmayabilirdi. Fakat bu gerçekten bir sorun muydu? Bunları seyreden ya da okuyan insanların ahlaki bakımdan çürüyüp yozlaşabileceği söylemek için haklı nedenler var mıydı?

²⁰ Jerry Z. Müller, *Conservatism*, s.359.

²¹ Müller liberalle burada genel olarak Amerikan Demokratlarını kastetmektedir.

²² Jerry Müller, *Conservatism*, s.361.

Muhafazakârlara göre, örneğin kendini başka alanlara bakışı -örneğin piyasa ekonomisine- nedeniyle neoliberal olarak tanımlayan, fakat bir bütün olarak bakıldığında neokonservatif olarak nitelenebilecek olan Irving Kristol'e göre pekala vardır. Kristol'un kalın çizgileriyle aktaracağım belli başlı argümanları, muhafazakâr bir perspektiften zararlı olanın nasıl görüldüğüne ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır.

Irvin Kristol'in pornografik olarak nitelenebileceğini düşündüğü edebiyat veya sanat yapıtlarının sansüre tabi tutulabileceğini ya da yasaklanabileceğini temellendirirken başvurduğu dikkate değer bir argüman bu tür ürünlerin insanın ahlaki gelişimi üstünde olumsuz sonuçlar doğurduğu yönündeki iddiasıdır.

Şüphesiz bu yaklaşıma sanat-edebiyat ürünlerinin bu tür bir etki yaratmayabileceği şeklinde bir itiraz yöneltilebilir. Ancak, örneğin edebiyat ya da sanat yapıtlarının özel önemlerini açıklamaya çalışırken, en çok başvurulan argümanlardan biri, onların insanın ahlaki gelişimi açısından taşıdıkları büyük değerdir. Bir kitap ve bir film insanların ahlaklı eylemlerde bulunabilen failer olmalarına katkıda buldukları, dolayısıyla ahlaki yücelmeyle doğrudan doğruya bağlantılı oldukları için kendinde bir değere sahiptirler. Kristol, işte bu noktada, yüceltici etkileri olabilen bir türün başka bir örneğinin pekala yozlaştırıcı olabileceğini ileri sürer.²³ Başka bir deyişle, örneğin, belli bir kitabın ya da filmin nasıl ki insanın yücelmeye yönelik kapasitesini ya da potansiyelini açığa vurmasına yardımcı olduğu ya da olabileceği için değerli oldukları düşünmek ne kadar makul ve mümkünse, aynı şekilde, belli bir kitabın ya da filmin insanda yozlaşmaya yönelik eği-

limleri harekete geçirebileceğini düşünmek aynı ölçüde makul ve mümkündür.

Kristol, kuşkusuz, bir kitabın, bir tiyatro oyununun ya da bir filmin bir okuyucu yahut herhangi bir sınıftan okur türü üstündeki etkilerini belirlemenin olağanüstü güç olduğunu kabul eder. Ancak, zihinlerimizi ya da hayal gücümüzü kullanma tarzımızın kişiliklerimizi şekillendirdiğini ve bizi kişi olarak tanımlamaya yardım ettiğini hepimiz bildiğimize göre, bunun imkansız olduğunu düşünmek, sansür fikrine yönelik dogmatik direnmenin, çoğu dogmatizm gibi, nasıl anlamsız bir şey üstünde düşüncesiz bir vurguyla sonuçlanabileceğini gösterdiğini ileri sürer.²⁴

Kristol'un sansür veya yasaklama lehine bir başka argümanı, hiçbirimizin mutlak anlamda sivil liberteryan olamayacağımız şeklindedir. Bu argümana göre, hepimiz, zaman zaman, kamu otoritesinin bir bireyin ya da grubun kendi kendilerini ifade etmelerini sınırlandırması için harekete geçmesi gerektiğine inanırız; söz konusu ifade etme tarzı artistik bir nitelik taşısa bile. Örneğin bir oyun yazarı ya da yönetmeni, oyun metninin bir gereği olarak, bir kişinin sahnede intihar etmesini isteyebilir. Buna, kurban gönüllü bir mazohist olsa bile izin verilmemesi gerekir. Tıpkı, bugün birinin çıkıp ta New York Yankee Stadyumunda yarışmacıların kendi rızalarıyla katılmaları şartıyla Eski Roma'da Colosseum'da olduğu gibi gladyatör yarışmalarına izin verilmesi gerektiğini söylediğinde dikkate alınmaması gerektiği gibi.²⁵

Bu çerçevede, muhafazakarların vurguladıkları bir husus, hiçbir toplumun, kendi mensuplarının halka açık yerlerde kendilerini eğlendirme tarzına kayıtsız kalamayacağıdır. Örneğin horoz dövüşlerinin yasaklanma sebebi sadece hayvanların acı çekmesi değildir;

²³ Irving Kristol, *Pornography, Obscenity, The Case for Censorship*, *Conservatism* içinde s.362.

²⁴ Kristol, *a.g.e.*, s.362.

²⁵ Kristol, *a. g. e.*, s.362.

bu yasaklamanın asıl nedeni bu tür sahnelere seyretmek için toplananları vahşileştirip alçaltmasıdır. Muhafazakârlar, hayvan dövüşünün seyircileri üstündeki doğurduğu olumsuz etkiyle, pornografinin muhtemel olumsuz etkileri arasında bir analogi ya da paralellik kurmaktadır. Kristol'un, karşı karşıya kalınan problemin tek bir kitapla, belli bir oyunla ya da filmle yahut geçici etkilerle değil, bütün kültüre zarar veren genel bir eğilimle ilgilendiğini belirtmesi kurulan bu paralelliğin doğal bir sonucudur.²⁶

Pornografinin bütün bir kültüre zarar verdiği belirtilen etkileri nelerdir? Daha doğrusu, bu etkiler nasıl tezahür etmektedir? Kristol'un muhafazakâr perspektifine göre bu soruyu yanıtlayabilmek için müstehcenliğin ya da pornografinin sözlüklerdeki tanımlarının ötesine geçmek gerekir. Sözlükler, linguistiğin bir bilim olarak temel ilkelerine uygun olarak, pornografinin değer yükünden mümkün olduğunca arınmış bir tanımını vermektedirler. Söz konusu tanımlarda belirleyici olan unsur, pornografinin cinselliğin artistik tezahürlerinden ayırt edilerek tanımlanmaya çalışılmasıdır. Aralarında *Eski Ahit*'in de bulunduğu birçok non-pornografik büyük eser, cinsel arzuları kışkırtıcı bölümler içerir. Ama bu onları pornografik bir eser kılmaz. Dolayısıyla pornografiye, okuyucusunun ve/veya seyircisinin cinsel arzularını yahut şehvet duygularını kışkırttığı için itiraz etmek aptalca bir Viktoryan tavidir. Pornografiyi erotik sanattan ayırıp farklılaştıran şey, onun hayati bir insani ilişkiyi kirleterek küçültmesidir. Pornografinin amacının bütünüyle insanlara müstehcen bir biçimde muamele etmek olması ve insanların mahrem bir boyutunu alçaltmasıdır.²⁷

Bu bağlamda pornografinin, insanı hayvanlardan ayıran ve dilde, bedeninin en mah-

rem kısımları için mesleki ve tarafsız sözcükler bulunmasının da ortaya koyduğu gibi, insanla hayvan arasındaki temel bir farkı ortaya koyan insana özgü çok özel bir duyguyu -mahremiyet duygusunu- yaraladığı şeklinde bir itiraz son derece anlaşılır olmaktadır. Ancak alçaltmanın tezahürleri bu kadarla da kalmamaktadır. Pornografi, özellikle erkeklerin eğilimli oldukları oto-erotik faaliyetleri yoğunlaştırır. Bu da birçok seksologun belirttiği gibi, mükemmel bir oto-erotik cinsel aktivite olan mastürbasyonun, onun, çocuksu bir evresinde takılıp kalmayı ya da bir gerilemeyi ifade edecek bir şekilde cinselliğin hakim bir yaşanış tarzı haline gelmesine yol açabilir. Bir başka deyişle, erkek pornografi tüketicisinin bir kadınla yetişkinlere özgü bir cinsel ilişki kurmasının önüne geçebilir. Kristol, bu görüşe itiraz edilebilse bile, pornografinin tıpkı kadın kurtuluş hareketinin nitelediği gibi, seksizmin ve ayrımcılığın bir formu olduğunu ve kadınların tam bir insani varoluşa sahip olduklarının bir reddi, aşağılanarak alçaltılmaları olduğunu belirtir.²⁸

Pornografiye yönelik bütün bu eleştiriler, muhafazakâr bir perspektiften bakıldığında, onun ifade özgürlüğünün başka tezahürleriyle aynı statüde değerlendirilemeyeceğini bütün açıklığıyla göstermektedir. Ancak Irvin Kristol, pornografinin tam anlamıyla yasaklanmasını meşrulaştırmayı amaçlayan bir başka argüman daha ortaya koyar. Bu argüman, hayat kalitesiyle cumhuriyetçi erdem arasında sıkı bir ilişki kuran, asıl kaygısı iyi hayata ve iyi topluma ulaşmak olan bir demokrasi anlayışının savunulmasını içerir.

Kristol'e göre, hayat kalitesi, sadece temiz hava, temiz su, temiz çevre gibi maddi şeylerle veya sadece özel olarak tüketilen müzik, resim ya da edebiyat yapıtlarının niteliğiyle ilişkilendirilmemelidir. Elbette bunlar hayat

²⁶ Kristol, *a. g. e.*, s 362-363

²⁷ Kristol, *a. g. e.*, s 363

²⁸ Kristol, *a. g. e.*, s.363-366

kalitesiyle ilgili kriterlerin belirlenmesinde önemli unsurlardır. Ancak burada asıl önemli olan, hayat kalitesinin yurttaşların demokrasiyi hayat tarzını belirleyen şeylerle, yani onların yükümlülükleri, niyetleri ve kendi kendilerini tanımlamalarıyla olan ilişkisidir. Ancak bu ilişki, demokrasinin siyaset bilimcileri, sosyologlar, ekonomistler arasında hakim olan ve Kristol'un idari demokrasi kavrayışı olarak adlandırdığı yaklaşımın geleneksel gazeteci kanaati haline gelmesi yüzünden unutulmuştur. Akademiada hakim olan ve gazeteciler aracılığıyla yaygınlaştırılan idari kavrayışa göre demokrasi, mekanik düzenlemeleriyle tanımlanabilecek bir siyasi sistemdir. Bu çerçevede, demokrasi çoğunluğun yönetimdeki belirleyiciliğiyle azınlık haklarının bir denge durumunda uzlaştırıldığı bir kurallar ve süreçler dizisinden başka bir şey değildir. Herkes bu kuralların ve süreçlerin gereklerini yerine getirirse demokrasi işleyecektir.²⁹

Kristol, bu demokrasi anlayışının yanlış olduğunu düşünür. Ona göre, demokrasinin amacı kendi politik mekanizmasının sonsuza kadar işlemesi olamaz. Herhangi bir siyasi rejimin amacı iyi hayatın ve iyi toplumun bazı versiyonlarına ulaşmaktır. Bunun iyi bir örneğini demokrasiyle kamusal hayat kalitesi kavramını birleştiren, 20. yüzyılın başlarına kadar bir hayli yaygın olan bir demokrasi görüşü oluşturuyordu. Kamusal hayat kavramının hayati bir önem taşıdığı bu demokrasi idealinde, kamuoyu olarak adlandırılan kolektif benin özel bir yeri vardı ve bu idealdeki yaklaşım bazı yönlerden aşırı ilgili, endişeli veya meraklı bulunabilirdi. Fakat bu da şaşırtıcı bulunmamalıydı. Çünkü onun dikkat ettiği şey sadece demokrasi mekanizması değildi; aynı zamanda, bu mekanizmanın ortaya çıkarabileceği hayat kalitesiydi.³⁰

İşte tam bu noktada, muhafazakârların pornografiyle ilgili olarak Kristol'un argümanları çerçevesinde ortaya koyduğum itirazlarının pornografiye ilişkin tam bir sansürle bağlantılı kılınmasını mümkün kılan bir zemin belirlemektedir. Çünkü bu yaklaşımda, hemen az önce belirttiğimiz anlamda hayat kalitesi merkezi bir önem taşıdığı için pornografik ve müstehcen olan konusunda hiçbir problem söz konusu değildir. Pornografik ve müstehcen olan sansür edilir ve bunlar mükemmel bir biçimde açık bir zihin ve temiz bir vicdan için yapılır, insanların kendi kendilerini yozlaştırmalarına izin verilmez. Kristol'un deyişiyle, demokrasinin bu versiyonu, insanların kendilerini çok daha çocuksu ve irrasyonel kısımları tarafından yönetmelerine müsaade etmez.³¹

Irvin Kristol'un genel hatlarıyla vermeye çalıştığım bu argümantasyonu, doğal olarak, bir yasaklama ve sansür talebiyle noktalanmaktadır. Üstelik bu talep, ona göre bir liberal olarak bile savunulabilir. Sansür taraftarı bir liberali düşünmek hiç de çelişkili bir şeyi düşünmek değildir. İyi bir toplum ve hayat arzulanıyorsa, daha somut bir ifadeyle Amerikan demokrasisinde hayat kalitesi korunacaksa, sansür yanlısı bir liberali tasavvur etmek mümkündür. Dahası bu gerçekten isteniyorsa sansür yanlısı olunmak zorundadır. Kaldı ki, liberaller, bazı konulardaki sınırlamaları ve yasakları savunmaktadırlar. Alkol ve sigara tüketimine, dolayısıyla satışlarına getirilen yaş sınırlamaları bir problem olarak görülmemektedir. Aynı şekilde, sigara içmek herhangi bir kriminal eyleme yol açmadığı halde, televizyonda sigara reklamları iyi bir liberal vicdanla yasaklanmıştır, gazetelerde ve dergilerde de aynı şekilde belki de yasaklanabilecektir.³²

Kristol, sonuç olarak, pür pornografik materyallerde tam bir yasaklamayı ve cinsel

²⁹ Kristol, *a. g. e. s.*, 367-368

³⁰ Kristol, *a. g. e. s.*, 367-368

³¹ Kristol, *a. g. e. s.*, 368

³² Kristol, *a. g. e. s.*, 369

ilişkilerin ve cinselliğin çeşitli tezahürleriyle yoğun bir biçimde işlendiği eserlere son derece sınırlı bir erişim imkanı veren bir sansürü ve kısıtlamayı muhafazakâr bir zarar anlayışından hareket ederek savunmaktadır. Bu zarar anlayışının bir değerler arka planı olduğu ya da hayatın belli bir iyi anlayışı çevresinde kavranışının doğal bir sonucu olduğu açıktır. Nitekim, Kristol'un demokrasi kavrayışında bu çok açık bir biçimde tecessüm etmektedir. Bununla birlikte, Kristol'un, feminist düşünce içinde çok sık bir biçimde kullanılan, pornografik materyalle kadının ikincil konumunu ve kadına yönelik şiddeti yeniden ürettiği şeklindeki argümana başvurusu, yasaklamayı ve sansürü daha objektif, dolayısıyla daha nötr bir zemine yerleştirmek isteğinin bir yansımasıdır. Bu nedenle pornografinin liberal perspektif ve ifade özgürlüğü açısından konumunu doğrudan değerlendirmeye çalışacağım son bölüme geçmeden önce, feminist teori içinde pornografiye yönelik bu temel itirazı genel çizgileriyle de olsa vermeyi deneyeceğim.

Pornografi ve Radikal Feminist "Zarar" Anlayışı

1960'ların ortalarından itibaren üretim ve tüketim düzeyinde bir patlama gösteren pornografik materyallere en keskin tepkinin, yine aynı dönemlerde teorik ve pratik düzlemde büyük bir yükseliş göstermeye başlayan feministlerden geldiğini söylemek yanlış olmaz.

Pornografik materyallerin çok sert biçimde mahkum edildiği ve onların kesinlikle yasaklanmasını savunulduğu bu argümanların merkezinde feminist yazar Andrea Dworkin'in ve hukuk profesörü Catharine MacKinnon'un pornografik materyalle kadınlara yönelik zarar arasında son derece doğrudan ilişkiler bulunduğu şeklindeki tezleri yer alır.³³ Bu tez, bir

ülkede pornografik materyalle ilgili yasalar bulunsun ya da bulunmasın, pornografinin mutlaka çeşitli biçimlerde zarar vereceği görüşünü de içerir. MacKinnon, pornografinin, tüketicileri gözünde, kadınları küçültüp kişisizleştirerek, onları er ya da geç tecavüze, enseste ve tacize götürdüğünü ileri sürer.³⁴ Dworkin ve MacKinnon, bunun kabul edilmesinin, Birinci Değişikliğin sınırları içinde pornografinin üretimini ve tüketimini tamamen durdurmanın bir yolu olduğunu düşünmektedirler.

Buna karşılık hukuk profesörü Marianne Wesson, pornografi yüzünden zarar gördüklerini ileri sürenlerin, örneğin rızası dışında cinsel ilişkiye zorlananların ya da tacize uğrayanların, bu malzemeyi üretenlere ve dağıtıcılara dava açabileceklerini belirtir. Lesson'a göre bunun nedeni, pornografinin yalnızca cinsel bakımdan açık saçık bir materyal değil, rızası olmayan bir kimseyi ya da bir çocuğu, onlara acı verecek bir biçimde etkileyen, onlara karşı şiddete yönelten davranışlara cesaretlendiren ya da bunları teşvik eden bir canlandırma oluşudur.

Dolayısıyla bu tür pornografik materyalin yalnızca bir ifade değil, aynı zamanda bir ürün olarak düşünülmesi gerekir. Bu da nasıl ki bir otomobil frenlerindeki bir imalat hatası yüzünden kaza geçirdiğinde, otomobil üreticisi kazadan sorumlu tutulabiliyorsa, pornografik materyal tüketicisinin şöyle ya da böyle kurbanı olan birinin de pornografi materyal üreticisini ve dağıtıcısını öyle sorumlu tutabileceği anlamına gelir. Lesson'un bu argümanla elde etmek istediği şey, müstehcenliğin bir ifadeden çok bir eylem olarak görülmesini sağlamak ve pornografi üreticilerini iş dünyasının dışına çıkarmaktır. Pornografik materyal üreticileri, bunu aşmak için muhtemel kayıpların bedellerini tüketici-

³³ R. Trager, Donna L. Dickerson, *Freedom of Expression in 21st Century*, s. 121

³⁴ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a. g. e.*, s. 121.

cilere yükleseler bile bu, pornografik materyallerin olağanüstü pahalı bir biçimde elde edilebilmesine yol açacak, sonuçta pornografik materyal üretimini sürdürmez bir hale gelebileceklerdir.³⁵

Radikal feministlerin bu argümanları, ifade özgürlüğünün mutlak anlamda korunması bakımından ciddi bir biçimde itiraz edilebilir olmakla birlikte, hukuki düzlemde bazı yansımalarını bulmuştur. Örneğin Kanada Yüksek Mahkemesi, pornografik materyalin "kişileri antisosyal bir tarzda, örneğin erkekleri kadınlara fiziksel ya da ruhsal bakımdan kötü davranmaya yönelttiği takdirde" korunmaya çağını belirtmektedir. Bu karar, kadınları aşağılayan ve erkekleri kadınlara karşı negatif davranışlara götüren açık saçık cinsel materyalleri kapsamaktadır.³⁶ Bununla birlikte, Mahkeme ifade özgürlüğünün korunmasıyla bireylere ve topluma zarar verilmesini önlemek arasında bir denge kurmanın yolunu aradığı için, bu kararın pornografik materyalin tamamen yasaklanmasını ve giderek ortadan kalkmasını arzulayan radikal feministleri tatmin etmediğini tahmin etmek zor değildir.

İfade Özgürlüğü, Liberal Perspektif ve Pornografi

İfade Özgürlüğü taraftarı feministler, MacKinnon ve Dworkin gibi radikal feministlerin, pornografinin kadınları küçülterek onları tamamen erkeklere tabi kıldığı ve alçalttığı şeklindeki argümanlar doğrultusunda yaptıkları çeşitli yasaklama girişimlerine ifade özgürlüğünün başlı başına bir kendinde değer taşıdığını savunarak şiddetle karşı çıkmaktadırlar. İfade özgürlüğünün dokunulmazlığını savunan feministlerin, bu konudaki argümanların özünü yakaladıkları söylenebilir. İfade Özgürlüğü Taraftarı Feminist-

ler, ilk olarak, kadınları korumak adına sansürün savunulmasının Victoria döneminden kalma, demode bir çaresiz kadın stereotipinin devam ettirilmesi anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Bu gerçekten hem radikal feministlere hem de onların argümanlarını başka bir bağlamda kullanan muhafazakârlara karşı son derece güçlü ve sağlam bir argümandır. Kadınlar, bireyciliğin temellerinin bu kadar kuvvetli bir biçimde yükseldiği bir çağda yardıma muhtaç, kendilerine yönelik tehditleri ve tehlikeleri hiçbir biçimde alt edemeyecek moral failer olarak algılanamazlar. Bu tür bir algılama, ardındaki endişe ne olursa olsun, ifade özgürlüğü taraftarı feministlerin haklı olarak altını çizdikleri gibi pornografinin varsayılan aşağılamasından çok daha aşağılayıcı ve alçaltıcıdır.

İfade özgürlüğü taraftarı feministlerin, sansür yanlısı radikal feministlere yönelik ikinci argümanları da son derece önemlidir. Onlar, yüksek amaçları yakalamak amacıyla 'incitici' ifadeleri sansür etmeye yönelik dürtünün toplumda son derece güçlü bir eğilim olduğunu belirttikten hemen sonra, Birinci Değişikliğin, hoşgörü, çoğulculuk ve özgür fikir alışverişi gibi temel değerlere bağlı kalarak bu tür eğilimlere karşı direnmeyi gerektirdiğini vurgulamaktadırlar.³⁷ Kuşkusuz böyle bir ifade özgürlüğü yanlısı bir tavır, pornografiye karşı asıl cevabın sansür yoluyla değil, eleştiri ve analiz yoluyla verilmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

İfade Özgürlüğü taraftarı feministlerin pornografi konusundaki tutumları liberal bir perspektifin bu konuda nasıl bir pozisyon alabileceğini genel hatlarıyla anlamak bakımından iyi bir ipucu ya da başlangıç noktası oluşturmaktadır. Herşeyden önce, liberal bir değer örgüsü esas alındığında, ne Kristol'un

³⁵ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a.g.e.*, s. 121-122.

³⁶ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a.g.e.*, s. 123

³⁷ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a.g.e.*, s. 123

ne de sansür yanlısı radikal feministlerin ifade ettikleri şekliyle bir zarar kavramının devreye sokulmasının imkansız olduğu belirtilmelidir. Çünkü bu iki yaklaşım da kendi iyi anlayışlarının siyasi süreçler aracılığıyla dayatılmasını, üstelik bu dayatmanın, varlığının, bütün özgürlüklerin garantisini oluşturduğunu söyleyebileceğimiz bir özgürlük alanının daraltılması pahasına yapılmasını ifade etmektedir. Bu da liberal değer örgüsünün doğal bir sonucu olan ve siyasi bir doktrin olarak onu karakterize eden devletin tarafsızlığı ilkesinin ciddi bir biçimde ihlal edilmesi anlamına gelir.

Elbette bu nokta, gerek muhafazakârların gerekse sansür yanlısı radikal feministlerin pornografiye yönelik itirazlarının anlamsız, geçersiz ve gerçeğe tamamen aykırı olduğu anlamına gelmez. Üstelik birçok liberalin, özellikle Kristol'un belirttiği bazı görüşleri paylaşması da söz konusu olabilir. Ancak burada liberal bir perspektifi savunanlar açısından önemli olanın, pornografinin ifade özgürlüğüyle ilgili konumunu net bir biçimde ortaya koymak ve onu başka alanlara da kaçınılmaz bir biçimde yansıyabilecek sınırlamaların konusu yapmamak olduğu rahatlıkla söylenebilir.

İfade özgürlüğü, liberal bir perspektiften hem pozitif hem de negatif argümanlarla güçlü bir biçimde tesis edilmektedir. Burada bu argümanların tümünü, bütün derinliğiyle ele almak şüphesiz imkansız. Ancak Kristol'un ve sansür yanlısı radikal feministlerin argümanlarının liberal bir perspektiften değerlendirilmesinin liberal değer örgüsü açısından pornografik materyalin nasıl konumlandırılacağına dair belli bir fikir vermesinin yanı sıra, ifade özgürlüğüyle pornografiyi ne şekilde ilişkilendirilebileceği konusuna bir hayli açıklık kazandırabilir.

Her şeyden önce bir tespitle başlamakta fayda var: Pornografi, liberal perspektif açısından bile, pozitif argümanlarla meşrulaştır-

ılması son derece güç olan bir ifade özgürlüğü tezahürüdür. Şüphesiz, bu onun hiçbir biçimde pozitif argümanlarla savunulamayacağı anlamına gelmemektedir. Ancak bunun, birkaç argüman dışında, son derece zor ve dolaylı bir biçimde yapılabileceğini söylemek gerekir. Bir örnek problemi kolayca aydınlatılabilir. John Stuart Mill'in *Özgürlük Üstünesi*nden bu yana, ifade özgürlüğünün neden çok değerli ve önemli olduğuna ilişkin temel, dolayısıyla son derece yaygın ve en çok başvurulan argümanlardan biri, genel çizgileriyle, ifade özgürlüğünün hakikate-doğruya ulaşmamızın başlıca aracı olduğu, dolayısıyla onu sınırlandırmanın hakikate ulaşmayı engellemek anlamına geldiği şeklindedir.

İfade özgürlüğünü müdahale etmemeyi pozitif bir biçimde savunan bu argümanı pornografiye uyguladığımızda ne gibi bir sonuç çıkarabiliriz? İlk bakışta neredeyse hiçbir şey. Çünkü pornografinin içeriğinin, bize belli bir hakikatle bağlantı kurulabilecek herhangi bir fikir söylediğini ileri sürmek gerçekten de çok güçtür. Bu nedenle, örneğin Frederick Schauer müstehcenliğin fikirleri aktardığı görüşünü kesin bir dille reddeder; pornografinin cinsel arzudan daha fazlasını uyandırmadığını, dolayısıyla, onu ifade özgürlüğü bağlamında korumanın hiçbir zemini olmadığını ileri sürer.³⁸

Elbette, Schauer'in görüşü büyük ölçüde doğru gibi görünmektedir. Ama büyük ölçüde, tamamıyla değil. Greenawalt'ın söylediği gibi, pornografi en azından cinsel aktivitenin arzu edilebilir bir şey olduğunu varsaydığına göre, pornografik materyalle en azından bu düşünce arasında bir ilişki kurulup kurulamayacağını sorusunu doğurur.³⁹

Bu da pornografinin çok çıplak ve yüzeysel de olsa bir fikir içerdiğini düşünmenin

³⁸ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a. ş. e., s.* 124.

³⁹ R. Trager, Donna L. Dickerson, *a. ş. e., s.* 124.

mümkün olabileceğini ortaya koyar. Ama daha önemlisi, pornografi üretiminin aktörleri ürettikleri materyalleri, örneğin, cinsel özgürlüğün değeri ve önemi, yerleşik anlayışları ve tabuları kırmak vb gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışabilecekleridir. Onlar, örneğin, evet bu yaptığımız cinsel dürtülerin olabilecek en doğrudan bir biçimde tahrik edilmesi olabilir; fakat bunun en azından cinsellik bağlamında insanların özgürleşmelerine, daha tatmin edici bir cinsellik tecrübesi yaşamalarına katkıda bulunarak cinsel mutluluklarını biraz olsun arttırmalarına hizmet ettiği nasıl gözden kaçırılabilir sorusu çevresinde işleyip geliştirebilecekleri bir dizi fikirle pornografinin aslında bir ifade özgürlüğü meselesi, daha doğrusu, ne kadar az arzulanır olduğu telaffuz edilirse edilsin, ifadenin bir tezahürü olduğunu pekala makul bir biçimde ileri sürebilirler.

Kaldı ki pornografiyi mutlak anlamda mahkum eden radikal feminist itirazların, pornografik malzemenin yegane tüketicisinin erkekler olduğu şeklinde bir varsayımı esas aldığı, oysa pratikte pekâlâ pornografik materyal tüketen kadınların bulunabileceği ya da zaten bulunduğu gerçeğini gözden kaçırdığı söylenebilir. Dahası, bazı pornografik materyallerde, örneğin filmlerde erkeklerin kadınlar tarafından aşağılanmaları ya da araç olarak kullanılmaları canlandırılmaktadır. Erkekleri cinsel bakımdan aşağı ve kadına tabi konumda gösteren bu tür pornografik materyaller, radikal feminist argümanların geçerliliği konusunda ciddi tereddütler uyandırmaktadır. Eşcinsel pornografisi ise, bu tereddütleri daha da güçlendirmektedir: aynı cinsten insanların cinsel ilişkilerini gösteren materyallerin bir cinsin diğerini aşağılaması yahut ikincil yahut tabi konuma düşüren yerleşik kültürel kalıpların yeniden üretmek ve onlara yönelik şiddeti beslemek şeklinde yorumlanmasının güçlüğü aşıkardır. Daha

fazla derinleştirmenin gerekli olmadığını düşündüğüm bu örnekler, pornografik materyalle insana ilişkin kimi hakikatler arasında belli bağlar ya da bağlantılar kurulabileceğini, daha doğrusu ifade özgürlüğünü pozitif bir biçimde temellendirmekte kullanılan özgürlük eksenli argümanları pornografi bağlamında kullanımının pekala mümkün olabileceği şeklinde yorumlanmaya elverişlidir.

Nitekim cinsellik konusunda libertin diyebileceğimiz bir yaklaşımı seslendiren yayımların üstünkörü bir taranmasında bile bu görüşlerin değişik ve bir hayli sofistike versiyonlarına rastlanılabilir. Örneğin bu tür yayımlarda, pornografinin sapkın eğilimleri kışkırtıp başkalarına zarar verecek türde eylemlere yönelmekten ziyade, onların fantezi düzeyinde tatmin edilmesine yardımcı olarak, bu tür eylemleri önlemeye katkıda bulunduğu gerekçesiyle kısıtlamalara ya da yasaklamalara konu olmamasını savunan negatif argümanlar kadar, pornografiye, insana ilişkin büyük bir hakikati yansıttığı için tam bir serbesti isteyen fikirler işlenmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen, belki de düşüncelerimizi şekillendiren köklü entelektüel alışkanlıkların da kaçınılmaz bir sonucu olarak, pornografik materyalin kendisiyle hakikate ulaşma çabasını ilişkilendirmek gerçekten çok zor, dolayısıyla son derece cüretkâr bir girişim gibi görünmektedir. Bununla birlikte, özellikle sanat ve edebiyat alanında pornografik materyali bu çerçevede değerlendirebilecek sanatçılar ve yazarlar her zaman çıkmıştır, çıkacaktır da.

Joseph Raz, ifade özgürlüğünün neden benzersiz bir değer taşıdığını derinlemesine ele aldığı bir yazısının hemen girişinde "ifade özgürlüğünün liberal bir 'puzzle' olduğunu; liberallerin onun hayati önemine tamamen ikna olduklarını, ancak onun bu önemi neden hak ettiği konusunun bir sır olduğunu"

belirtir.⁴⁰ Problemin kaynağı, Raz'a göre, basittir. Kişinin ifade özgürlüğü hakkına yüksek bir öncelik verilip, örneğin onun bir iş sahibi olma çıkarından çok daha fazla korunurken, çoğu insan aslında ilkiyle değil ikincisiyle ilgilenir. Yine çoğu insanın çıkarlarıyla ilgili özel yasal korumalara, kendi ifade özgürlüklerine verdiklerinden çok daha fazla değer vereceklerdir. Daha kötüsü, çoğu insan onların ifade özgürlüğü hakkının yüksek derecede değer vermemenin doğru olduğundan pek az şüpheye düşebilecekleridir.

Raz'ın bir liberal olarak ifade özgürlüğüne neden hayati bir önem taşıdığını liberal teori içinde şekillenmiş olan argümanlarla anlaşılır kılmaya çalıştığı makalesinin bu çarpıcı girişi, sanırım, liberallerin, pornografi konusunda hangi bağlamda ve ne tür bir gerekçeyle Kristol'den ve sansür yanlısı radikal feministlerden çok farklı bir pozisyonu, sansür ve yasaklama karşıtı pozisyonu tercih ettiklerini bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

Kristol'ün genel çizgileriyle vermeye çalıştığım argümanları, Raz'ın öncelikleri ifade özgürlüğü hakkı değil, başka alanlardaki ilgileri ve çıkarları olan insanların tutumlarının belli bir alanla ilişkili entelektüel bir ifadesi sayılabilir. Gerçekten de Kristol'ün pornografi konusunda tam bir sansürü ve yasaklamayı meşrulaştırmaya yönelik argümanların hiçbiri ifade özgürlüğünün *kendi içinde ve kendi başına* taşıdığı özel değere ve öneme herhangi bir atıfta bulunmamaktadır. Şüphesiz, bir neo-konservatif olarak Kristol'ün pornografiye ilişkin endişeleri bir liberal için ne anlaşılabilir, ne de hiçbir biçimde paylaşamayacak endişelerdir. Yukarıda da vurguladığım gibi, birçok liberal çeşitli nedenlerle

pornografi konusunda pekâlâ Kristol'ün belirttiği görüşlere benzer görüşleri savunabilir. Pornografinin özellikle yetişkin olmayanlar üstündeki muhtemel etkileri nedeniyle, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasıyla imkansız olan bazı sınırlamaları, örneğin, pornografik filmlerin sadece ve kesinlikle yetişkinler için izlenebilir kılınmasını savunabilir. Fakat bu, onun, ifade özgürlüğüne verdiği hayati önemde en belirgin tezahürünü bulan değer örgüsüyle hiçbir biçimde çelişmez.

Kristol'ün neo-konservatif sansür savunusunda, ifade özgürlüğünün çok değerli bir unsurunu oluşturan liberal değer örgüsü açısından tehlikeli ve zedeleyici olan bir başka nokta, kendini hiçbir tereddüde yer vermeyecek bir açıklıkta ortaya koyan paternalizmdir. İnsanların pornografik materyalle temas geçtiklerinde hemen etkilenip yozlaşabilecekleri şeklindeki yoğun kaygı doğrudan doğruya bu paternalizmin eseridir. Oysa liberal değerler örgüsü içinde bireyin neyin iyi neyin kötü olduğu konusundaki değerlendirme ve yargılama kapasitesine duyulan güven ve onun rasyonel bir özerk fail olarak başkalarına objektif kriterlerle tanımlanabilir bir zarar vermedikçe eylemlerine müdahale edilememesi gerektiğine ilişkin vurgu paternalizmin bütün türlerini ve tezahürlerini reddetmeyi gerektirir. İfade özgürlüğüne yönelik sınırlamalara karşı çıkmak hem bu reddin bir biçimi, hem de bu doğrultudaki tehlikeli yönelimleri ve eğilimleri zamanında teşhis etmemizin bir aracı ya da vasatı olarak ihmal edilmesi mümkün olmayan bir gerekliliktir.

Sonuç olarak, bir liberal Kristol'ün pornografi karşıtı argümanlarında ortaya koyduğu endişeleri şu ya da bu ölçüde paylaşa bile, demokrasiyi kaliteyle özdeşleştirilen belli bir hayat tarzının aracı ya da aktarıcısı olarak tasavvur eden ve ifade özgürlüğünün sınırlarını başka alanlarda da ciddi bir biçim-

⁴⁰ Joseph Raz, "Free Expression and Personal Identification" *Free Expression: Essays in Law and Philosophy* içinde (Ed. W. J. Waluchow), Oxford: Clarendon Press, 1994, s.1.

de daraltılmasıyla sonuçlanabilecek yaklaşımlarına kendi değer örgüsünden kalkarak itiraz ve reddetmek durumundadır. Pornografik materyale getirilebilecek başlıca sınırlamalar ve yasaklamalar, ancak pornografik materyalin üretim evresinde yer alanların yetişkin statülerindeki eksikliğe, yetersizliğe yahut materyalin zor kullanarak üretilmiş olmasına bağlanabilir. Çocuk pornografisinin bir ifade özgürlüğü problemi olarak değil, *son derece şiddetli bir biçimde cezalandırılması gereken bir kriminal eylem* olarak değerlendirilmesinin sebebi budur.

Liberaler ne kadar iyiniyetli gerekçelere dayandırılırsa dayandırılınsın ifade özgürlüğünü riske atmaktan kaçınırlar. Bu, onları, diğer değer ve inanç örgülerini savunanlardan ayıran, başka bir ifadeyle onları karakterize eden

belki de en temel unsurdur. Esas alınması gereken şey riskler değil ifade özgürlüğüdür. Çünkü, riskler *ancak ve sadece* ifade özgürlüğünün *tam anlamıyla* garantiye alınabildiği bir sistemde çok büyük ölçüde kontrol altına alınabilir ya da minimize edilebilirler. Bu onun sadece kamusal bir fayda ürettiği için değerli olduğu savunmak anlamına gelmez. Tam tersine onun yapısı ve bakımından büyük bir iyi, yani kendinde iyi olduğunu, böyle olduğu için de önemi ve değeri asla inkar edilemeyecek bu tür bir kamusal faydayı üretebildiğine işaret etmek anlamına gelir. İfade özgürlüğünün asli ve vazgeçilmez değerinin esas alındığı liberal perspektif, kendisine ulaşmanın artık sadece bir tuş mesafesine indiği günümüzde pornografi için de geçerli bir yaklaşım sunuyor...

Nasıl yönetileceğimizi tartışmaktan, nasıl yaşayacağımıza kafa yoramıyoruz.

Özel hayatlarda yaşanacak bir "glasnost"un, politik sistemlerde yaşanacak glasnosttan çok daha büyük bir devrim olacağını göremiyoruz.

Ama hâlâ geç kalmış sayılmayız. Şimdi eskisinden farklı olarak, hem biz kadınlar kamusal alanda eskisi gibi çaylak değiliz ve orada biriktirdiğimiz tecrübeleri özel hayatlarımıza aktarma olanağımız var hem de artık kamusal alanda başarı peşinde koşmaktan tıknefes olmuş erkekler ruhen "eve dönüş" sürecine giriyor; özel hayatı yeniden keşfedip, tarihi ihmalinin acısını çıkarırcasına özel ilişkilere eğiliyor.